

“MAQSUD SHAYXZODANING TARIXIY MAVZULARDA IZLANISHLARI”

Saparov Jaloliddin Xolbobo o‘g‘li.

Toshkent Davlat Transport Universiteti Yurisprudensiya (Xalqaro transport huquqi) yonalishi 2- bosqich talabasi

Jaloliddinsaparov98@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada buyuk o‘zbek yozuvchisi Maqsud Shayxzoda ijodi xususan yozuvchining tarixiy mavzularda yozilgan asarlari haqida ma'lumotlar berilgan . Maqsud Shayxzodaning ijodida qadimiy tariximizda yurt ozodligi va mustaqilligi uchun kurashgan qahramonlarimiz haqida yozilgan.

Kalit so‘zlar: drama, urush, vatan, mustaqillik, Jaloliddin Manguberdi, Xorazm Shayxzodaning dastlabki ijod namunalari 1929-yildan e‘lon qilina boshlandi. 30-yillarda shoirning «O‘n she‘r», «Undoshlarim», «Uchinchi kitob», «Jumhuriyat» nomli to‘plamlari dunyo yuzini ko‘radi. Ana shu to‘plamlari bilan Shayxzoda o‘zbek adabiyotida o‘ziga xos shoir sifatida tanildi va tan olindi.

iz tariximiz to‘g‘risidagi hikoyalardan yaxshi bilasizki, o‘lkamizni XIII asrlarda Chingizxon qo‘shinlari bosib olmoqchi bo‘lganida, xalqimizning mard o‘g‘lonlaridan Jaloliddin Manguberdi dushmanga qarshi qattiq kurash olib boradi. O‘z vatani mustaqilligini saqlash uchun mardonavor turib jang qiladi. Mana shu tarixiy shaxs siymosi va shonli o‘tmish sahifalarini badiiy haqqoniylik bilan tasvirlash «Jaloliddin Manguberdi» dramasi muvaffaqiyatini ta‘minlaydi. Pyesa Hamza nomidagi o‘zbek davlat akademik drama teatri (hozirgi o‘zbek Milliy akademik drama teatri) sahnalashtiriladi. Botir lashkarboshi Jaloliddin siymosini sahnaga buyuk aktyor Shukur Burhonov olib chiqadi. Shayxzoda Ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan "Jaloliddin Manguberdi" (1944) tragediyasida o‘z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mo'gul istilochilariga qarshi kurashgan so‘nggi Xorazm shohining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. «Jaloliddin Manguberdi» dramasida Shayxzoda Vatan erki, mustaqilligi uchun fidoyilarcha kurash olib borgan mana shu jasur sarkarda qiyofasini badiiy gavdalantirdi. Jaloliddin Manguberdi Amir Temurga ham ibrat bo‘lgan buyuk siymodir.

Ma‘lumki, sho‘ro davrida, o‘tmishdagi xon, sulton, hukmdorlarimiz nechog‘liq buyuk va vatanparvar bo‘lishidan qat‘i nazar, yoppasiga qoralab kelindi. Chunki sho‘rolarga buyuklarimizdagi xuddi ana shu vatanparvarlik qudrati ma‘qul kelmas, otabobolarimizdagi ana shu buyuk xislat yangi avlodlarga o‘tishini istamas edilar.

Qatag‘on qilingan bunday ulug‘ siymolar nomi mustaqillik davriga kelib tiklandi. O‘zbekiston hukumati xalqning bu jasur farzandi nomini abadiylashtirish

maqsadida «Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligini nishonlash haqida» (1998) maxsus qaror qabul qildi, O'zbekiston Prezidentining farmoni bilan (2000) «Jaloliddin Manguberdi» ordeni ta'sis etildi.

Vatanparvarlik hissiyoti jo'sh urib yozilgan Maqsud Shayxzodaning «Jaloliddin Manguberdi» dramasi 1945-yilda Hamza nomidagi O'zbek davlat drama teatri tomonidan muvaffaqiyat bilan sahnalashtirilganiga qaramay, ko'p o'tmay, sahnadan olib tashlandi. Muallifga esa o'tmishni, xonlarni, beklarni, feodalizmni oqlash va yoqlash tang'asi yopishtirildi. Bu «aybnoma» nohaq qamalishiga ta'sir ko'rsatdi.

Dramaning ayrim parchalarigina yozilgan kezlari nashr etildi. Muallif hayotlik chog'ida, biror marta to'lig'icha chop etilgani yo'q. To'lig'icha ilk bor o'zbek tilida dramaturg vafotidan yigirma bir yil o'tgach (1988) bosmadan chiqdi. «Jaloliddin Manguberdi» dramasida Vatan uchun, uning ozodligi uchun bosqinchilarga qarshi kurash olib borgan jasur sarkarda, buyuk hukmdor siymosi o'zining, ayniqsa, tabiiy, jonli tasvirlanishi bilan ajralib turadi. Tasvirdagi qahramon tabiiyligini ta'minlovchi muhim hayotiy omillar bor, albatta.

Jaloliddinning xalqni dushmanga qarshi va yurt himoyasi uchun birlashtirish yo'lidagi ko'rsatgan jonbozliklarini saroydagi Badriddin singari munofiq kimsalar va ular ta'sirida dastlab otasi Xorazmshoh ham to'g'ri tushunmaydi. Shunda Jaloliddin «Menga koshonadan chodir yaxshiroq» deb chiqadi va yurt himoyasi uchun qo'shin berishlarini talab qiladi. Amir Badriddin valiahdning bu mardona so'zlari ostidagi maqsad vatanparvarlik emas, taxtni egallash deb tushunib, shoh hayot bo'lishiga qaramay: «u taxtga ega bo'lmoqchi», - deb ig'vo boshlaydi.

Jaloliddin – qahramon shaxs. U jasur sarkarda, elni, yurtni g'animga qarshi birlashtirayotgan, tashabbusi bilan lashkarni ulug' g'alabalarga ilhomlantirayotgan va bu yo'lda ibrat ko'rsatayotgan valiahd bo'lishiga qaramay, ayni vaqtda, oddiy inson sifatida gavdalanadi. Masalan, Jaloliddin bilan singlisi Sultonbegim o'rtasidagi oddiy insonlarga xos bo'lgan aka-singillik mehr-oqibatlarini shu qadar samimiy va go'zal tasvirlanadiki, kishining havasi keladi. Vatan va xalq taqdirining eng qaltis pallalarida ularni bosqinchilardan himoya qilish uchun otlangan Jaloliddinning bu yo'ldagi shijoatini, jur'atini, jasoratini ko'rsatar ekan, dramaturg o'z qahramonining valiahd va hukmdor sifatidagi xususiyatlaridan ko'ra oddiy inson sifatidagi iztiroblarini, har qanday insonga begona bo'lmagan ayrim mas'uliyatli holatlardagi ikkilanishlarni badiiy tasvirlashga alohida e'tibor beradi. Bu esa qahramon xarakterining ishonarli, jonli va hayotiy chiqishini ta'minlaydi.

Dushman qo'lga tushib azoblangandan ko'ra, o'limni afzal bilib, hatto dunyodagi eng aziz zot – onasi va farzandlari daryoga cho'ktirilishini ma'qul ko'rgan

Jaloliddin Manguberdi va mard Temur Malikning tarixiy haqiqat ruhi bilan yo'g'rilgan siymolari dramaturg Maqsud Shayxzoda qalami ostida ko'z o'ngimizda tirik insondek gavdalanadilar.

Maqsud Shayxzoda bu obrazlarga muhim ma'no yuklar ekan, yurtimizdagi XIII asr tarixiy hodisalarini gavdalanitirishdan tashqari, Vatan bosqinchilariga oyoq osti bo'lishida, xalq boshiga azob-uqubatlar yog'ilishida, mustaqillikning qo'ldan ketishida mana shunday xiyonatlarning o'rni oz emas, degan achchiq haqiqatlarga ham ishora qilmoqchi bo'ladi. Shunday ekan, ushbu drama Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik singari asosiy qahramonlari bilangina emas, Badriddin, Yaroqbek, Sulton Muhammad Alovuddin singari personajlari bilan ham bizni ogohlikka chaqiradi, Mustaqilligimizni ko'z qorachig'idek e'zozlashga da'vat etadi, xalqni, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shayxzoda urushdan keyingi yillar tinch hayot va yaratuvchilik zavqini tarannum etgan (kuylagan) she'rlaridan iborat «O'n besh yilning daftari», «Olqishlarim», «Zamon torlari», «Shu'la», «Chorak asr devoni» kabi to'plamlarini nashr ettiradi. 1957-yili qadim poytaxtimiz Toshkent haqida teran falsafiy va nihoyatda ehtirosli tuyg'ularga boy «Toshkentnoma» dostonini yozadi. Tarixiy mavzulardagi izlanishlarini davom ettirib 1960-yilda «Mirzo Ulug'bek» tragediyasini yaratadi. Bu asar o'zbek dramaturgiyasi rivojida juda katta o'rin tutadigan pyesadir. Asarda Buyuk bobokalonimiz, dunyo falakshunos olimlari ichida e'tirof topgan, ulug' Amir Temurdan so'ng temuriylar nasabini olamga tanitgan Mirzo Ulug'bek siymosi asarda muhabbat va ulug'vorlik bilan tasvir etiladi. Uning inson va shoh, shoh va olim, ota sifatidagi siymosi falsafiy (badiiy) teranlikda, badiiy baquvvat she'riy satrlarda ochib beriladi. Bu obrazni ham Shukur Burhonov katta mahorat bilan ijro etgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fayziyev B Balotat. "Sharq yulduzi" jurnali, 1960.
2. Ikromov O. Shuhratning "Oltin zanglamas" romani Ulug' Vatan urushi davrining badiiy ifodasi sifatida. Samarqand professor o'qituvchilarning II ilmiy konferensiya materiallari, Samarqand 1963;
3. Totayev O. "Oltin zanglamas". "Guliston" jurnali, 1967.
4. Xojimatov J. Hayotning badiiy in'ikosi. "Sharq yulduzi" jurnali, 1967.
5. Xudoyberganov N. "Yashashning ma'nosi". "Sharq yulduzi" jurnali, 1960.